

14991

Σελίδα

Λεωφόρος Αθηνών

891-99

Σ-30

1893

231.23
2-30

ՀՐԱՏ. Գ. ՄԻՐԶՈՅԵԱՆԻ ԵՒ Ս. ԼԻՍԻՅԵԱՆՅԻ

1893. № 163.

Հ Ա Ն Թ

2003

ԼԵՌԱՆ ԱՂՋԻԿԸ

Ք Ե Ր Թ Լ ա ծ

БИБЛИОТЕКА
ИСТОРИКО-ЭТНОГРАФИЧЕСКАЯ
Ленинградский Государственный Университет
СССР

(ԱՐՏԱՏՊԻԱԾ «ՏԱՐԱԶԻՅ»)

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Тип. Груз. Изд. Т—ва. | Տպարան Վրաց. Հրատ. Բնկ.
1893

1144

1144

1144

ՀՐԱՏ. Գ. ՄԻՐԶՈՅԵԱՆԻ ԵՒ Ս. ԼԻՍԻՅԵԱՆՅԻ

891.99-

Ե -30

Հ Ա Ն Թ

ԼԵՌԱՆ ԱՂՋԻԿԸ

Ք Ե Ր Թ Լ Վ Տ

АВИАЦИОННАЯ
ИНСТИТУТ
ВОСТОЧНО-Азиатский
Институт
СССР

(ԱՐՏԱՏՊԻԱԾ «ՏԱՐԱԶԻՑ»)

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

Тип. Груз. Изд. Т—ва. | Տպարան Վրաց. Հրատ. Ընկ.
1893

1144

16022

Дозволено цензурою. Тифлисъ, 4 февраля 1893 года.

54603-ահ

41634.68

Ա.

Լեռներ, սէզ լեռներ, ես կը սիրեմ ձեզ
Կը սիրեմ բուռն ու անզուսպ սիրով.
Հըսկաներ կարծես՝
Ինձ կը ներշնչեն թարմ ուժ ու կորով:
Հոտ ամեն մի բան սրտիս կը ժպտի,
Թախիճն ու երկիւղ կը վանէ մէկդի.
Հոտ զովիկ հով մը գէմս կը փութայ,
Եւ կուրծքս ազատ շունչ կ'առնէ կու տայ.
Իսկ անդրնդախոր ձորի լատակին՝
Երբ իր պատերը պատռել տըքնելով՝
Փայտերու զեւքին փրփուր թըքնելով՝
Կ'ուռի կ'ոլորի ջուրը գետակին,
Սիրտս ալ, գետին պէս կը կայտուէ վէտ վէտ.
Եռալ փրփրել կ'ուզեմ իրեն հետ:

Բ.

Լեռներ, վեհ լեռներ, ձեզ երգել կ'ուզեմ
Ոգևորութեան այս տենդերուս մէջ.
Թող ձեր ճակատը միշտ բաց, միշտ վրսեմ
Դառնայ գործերուս իգէտն անշէջ:
Դու, լեռան աղջիկ, երգել կ'ուզեմ քեզ

Եւ թող երգիս հետ դուրս թափի կրքերէս
Հոն երկաւր ատեն ծածկըւած անյուշ
Սրտիս թրթիռը, և յոյզերս անուշ:
Եւ, երնէկ, երգս ալ լինի պարզ, լըստակ
Ինչպէս ամեն բան լեռներու վրայ:
Ինչպէս աղբիւրը, որ դուրս կը ծորալ
Մամռոտ ժայռերու գով խոռոչին տակ,
Ինչպէս լեռնային երկինքը վրճիտ,
Ինչպէս, լեռան կոյս, թընդիւնը լանջիդ:

Գ.

Խոր, ժայռոտ ձորի պատըռտած կողէն
Պարզուկ գըմբէթ մը երկինք կը միտի.
Սուր-սուր սըլաք մը լարւած աղեղէն,
Որ կարծես հիմայ վեր թըռչի պիտի:
Վաւրը՝ Ազատը ծեր ժայռի գըրկին՝
Գէմ կուտայ նորա մոլեգնոտ կըրքին,
Եւ օձի մը պէս, որ կ'ելնէ բոյնէն,
Շուտ դուրս կը սողայ Գեղամ սարերէն.
Բայց այդ խօլ, հապճեպ փախուստի ատեն
Երբ կը հանդիպի այն սուրբ գըմբէթին՝
Պատկառած, ըզգուշ կը քաշուի մէկգին,
Որ Գեղարդ վանքին տեղ տայ իր տաշտէն.
Բայց ի՞նչ... տեսած չէք բնութեան ծոցին
Պապերնուդ փառքը լըռիկ, առանձին...

Գ.

Օհ, որքան քաղցր է ձըմրան բանտէն վերջ՝

Բնութեան գիրկը, խենթի պէս, նետուիլ.
Ու խորհրդաւոր, սիրուն ձորի մէջ
Ե՛ւ ըսքանչանալ, և՛ ոգևորուիլ:
Տաք իրիկուն էր, երբ կառքը վերջին
Ոլորն ալ իջաւ. ձորն էր մեր առջին:
Գետն իր խուլ երգով դէմերնիս փութաց,
Պագաւ երեսնիս իր շընչովը թաց.
ձոխ ուռիներու թաւուտ ճիւղերէն
Սուր դալալիկներ կըտրուկ, թըռթըռուն
Յանկարծ անձրեւեց մեր խոնջած գլխուն.
Մինչ գաղտնի ձայներ, որ մարդ կը ծաղրեն,
Ձորի այն բարձր անձաներէն կոյս
Նոյնը կը կըրկնէր թովւած ականջնուս:

Ե.

Նըրբամէջ ձորը դիւթել կ'ուզէր մեզ՝
Վառ ծաղիկներով պըճնած գէմքն ու լանջ.
Փարթամ բնութեան իբրեւ նուրբ բեհեզ
Նետած էր ուսին կըրկնոց մը կանանչ.
Սակայն վախնալով, որ հովն անպատկառ
Ծածկոյթը մարմնէն կատակով բանար՝
Անփոյթ գիրքով մը փաթթած էր մէջքին
Փըրփուրէ գետի արծաթէ գօտին:
Եւ շըլացանք մենք այդ կոյս, ամօթխած,
Բայց թարմ, գըրգըռիչ գեղեցկութիւնէն.
Մոռցանք գըպրոցը, իր ժխորն ամեն՝
Նոր հրապոյրին անձնատուր եղած:

Եւ հաճոյալից, խուսափուկ օրեր
Մեր անվիշտ կեանքի օրոցքը կ'օրրէր:

Զ.

Սակայն անվերջ են, վաղանց, քրմածին
Ու դիւրափոփոխ ըղձերը մարդուն.
Խնչպէս ամառւան վառ վերջալոյսին
Նըրբին, գունազեղ ամպերը շարժուն:
Դեռ նոր էր անցեր մէկ երկու եօթնեակ,
Երբ սիրուն օր մը ըզգալ ըսկսանք,
Որ հընչուն գետը ու ձորը գողտրիկ
Ծարաւ սըրտերնուս ալ չէր գար հերիք.
Ալ ազատ երկնի կ'ըզգայինք պահանջ.
Ծերուկ սարերու տեսքը ալեհեր
Կարծես կը քաշէր մեզ լեռներն ի վեր՝
Հոն. ուր դաշտակն էր փրուած գեղալանջ:
Եւ մենք վըճռեցինք շաբաթ մը-երկու
Լեռներու վըրայ երթանք ապրելու:

Է.

Գիրք ու ինքնաեռ՝ պէտքերնիս բոլոր՝
Իր թիկունքն առաւ մի նիհար, սև եզ.
Դէ, օ պա *) կ'երթանք մենք ոլոր-մոլոր,
Մանուկ հովիւ մը առաջնորդ է մեզ:
Գըժւար էր ճամբան, նեղ, սեպ ու անանց,

*) Այն լեռնադաշտը, ուր հօտը կը գիշերէ և ուր հո-
ւիւները զարկած են իրենց վրանը, օ պա կը կոչւի:

Շուտով գիշերն ալ հասաւ անթափանց.
Երբ յանկարծ... մօտէն խուլ որոտումներ,
Դըղըրդեցուցին թէ անդունդ թէ լեռ.
Եւ հո՞ծ ամպերու թանձրութեան խորէն
Դուրս սողաց շանթը ճայթումով վայրագ,
Մինչդեռ փայլակը դողդոջ ու արագ
Մահատիպ լոյս մը կը թափէր վերէն:
Իսկ մենք կ'ելնենք միշտ լուռ ու շընչարգել
Մութի մէջ կորած այդ շաւիղն անել:

Ը.

Ահ, այն գիշերը ո՞վ պիտի մոռնայ.
Կատղած բնութեան ցասկէն դողահար՝
Միայնակ նետուած լեռներու վըրայ,
Երբ երկընքէն վար դըժոխք կը տեղար...
Զէ. կը պաշտեմ ես այդ աղմուկն անսանձ,
Այդ ակնախրտեղ փայլը կարճակեաց,
Այդ կայծակները, երբ վազքերնուն տակ
Կը պատռեն ամպերն այն կուտակ կուտակ,
Բնութեան ահեղ այդ կըռիւն անշէջ
Կը պաշտեմ հոգուս բոլոր կըրքերով.
Նա անփորձ սըրտիս կուտայ իղձ, կորով
Անդուկ կըռւելու մեր կարճ կեանքին մէջ.
Եւ ես ո՞ւր կ'ըզգամ այդ վեհ վայրկեանին
Ուխտել բիւր ցընորք ու անկարելին...

Թ.

Այլ թունդ աղմուկին քիչ-քիչ յաջորդեց

Առատ անձրևի զարկերն ու շառաչ.
Եւ մենք ուժասպառ, գաւազաննունս յեց՝
Եզին յետքովը կը դիմենք առաջ:
«Հասանք» կ'աւետէ մեզ առաջնորդնիս.
Ես ըստփելով կը նայեմ չորս դիս:
Մուտին մէջ բան մը հազիւ նըշմարած՝
Այն կողմ կը վազենք եզը գոնց ըրած.
Բայց յաղթ, հովական խոշոր շներու
Հաջիւնն ու ոռնոց մեզ ետ կը վանեն.
Մինչ հովիւները կ'երնեն վըրանէն
Ապշած նայելով անկոչ հիւրերուն,
Որ գոռ փոթորկին, այդ սև գիշերին
Իրենց այց ելնել մըտածեր էին:

Ժ.

Գեռ փոթորիկը դուրսը կ'աղմըկէ,
Եւ յորդ անձրևն ալ կը ծեծէ անդուլ
Պարզուկ վըրանին ծածկը թաղիքէ՝
Կազմելով երգ մը միակերպ ու խուլ:
Եւ այդ բնութեան երգը տըխրագին
Օրօր կը կարգայ մեր յոգնած մըտքին.
Եւ մենք ուժաթափ, մըրսած ու քընտա,
Անձրևէն թըրջած ու հովէն գունատ՝
Կը նընջենք խորունկ մանկական քընով:
Քունն ինչ անուշ է լեռներու վըրայ,
Երբ փոթորիկն ալ դուրսը կը գոռայ,
Երբ խեղճ վըրանը կը դողայ ահով,

Եւ անկողնիդ մէջ երբ բընազդաբար
Կըծիկ կը դառնաս տաքնալու համար:

ԺԱ.

Պայծառ արև էր, երբ աչքըս բացի,
Բայց ընկերներըս կը նընջէին դեռ.
Վըրանին առջև երկու արձակ ձի
Յօղաթուրմ խոտը ախորժով կ'ուտէր:
Կայտառ ծերուկ մը երկու քայլ աստին
Նըստեր կը խորհէր ձեռքը ծընօտին:
Դուրսէն բիւր ձայներ, ճըռուղիւն՝ դալլալ
Եւ սուր բըզզիւն մը անլերջ, անալալ
Համանըւազ մը կը դաշնակէին:
Ես չըդիմացայ. ցատկեցի տեղէս.
Աղբիւրն հարցուցի ծերուկ տանտէրէս.
Նա քանի մը խօսք պոռաց անմեկին.
Դուրսէն աղջիկ մը վազեց կարմըրած.
«Գընա ետևէն», ծերն ինձ մըրմըռաց:

ԺԲ.

Ինչ սիրուն օր էր, ինչ կապույտ եթեր.
Շուրջս շող ու ցօղ, թարմութիւն ու զով.
Հոն բնութիւնը կարծես լըւացուեր՝
Զորցըւիլ կ'ուզէր գեփիւռի շընչով:
Ես կը քայլէի արբշիռ ու արագ՝
Լեռան ջինջ օդը ծըծելով անյագ:
Աղջիկը թեթև առջևէս կ'երթար

Մանրիկ, ոստոստուն քայլածքով կայտառ:
Նուրբ մէջք մը ունէր՝ մէջք մը կանացի.
Եւ թիկունքէն վար սև գիսակ մը ճոխ՝
Օձի պէս սողուն ու աչքի կառչող:
Ձուր հետը խօսիլ հեղ մը ջանացի.
Նա ցընցըւեցաւ. շարժումով մը վէս
Կախեց գըլուխը՝ թըռաւ առջևէս:

ՃԳ.

Եւ ես խելայեղ ընկայ ետևէն,
Գրողգրուած կոյսի վազքէն սըրավար.
Հասայ ու ամուր բըռնեցի թևէն՝
Առանց գիտնալու, թէ ինչու համար:
Իր կըլոր, գունեղ այտերը սիրուն
Հազիւ էր շուր տասնհինգ գարուն.
Եւ ի՞նչ թարմ էր նա, ի՞նչ հրապուրիչ,
Ինչպէս նըրբակազմ, ինչպէս ըզգըլխիչ:
Ես պահ մը անթարթ նայեցայ իրեն.
Իսկ նա ամըչկոտ հայեաց մը անուժ
Յառեց աչքերուս յուզումով անուշ:
Անունն հարցուցի. ժրպտեցաւ նորէն,
Եւ յանկարծ խըլեց թևը ձեռքերէս
Ու փախաւ լեռան երէի մը պէս:

ՃԳ.

Անհետ եղաւ նա ժայռերու ետև,
Մինչ ես միայնակ մընացի շրւար.

Կըրծքիս տակ բան մը կը ճըմլէր թեթև,
Անկանոն շունչըս արագ կը հևար.
Սիրտս ալ ծանրակուռ մուրճի մը նման,
Պինդ պինդ զարկ կուտար յոյզով անսահման:
Անշուշտ մոլեգնոտ ու ըշտապ վազքէս
Այսպէս շընչասպառ, յուզած է՛ի ես.
Բայց նոյն վայրկեանին կ'ըզգայի սակայն,
Որ այդ բնական պատճառէն տարբեր
Ուրիշ նոր բան մը սիրտս էր թափանցեր՝
Նոր բան մը լուզիչ, ճըմլող, դիւրեկան...
Բայց քիչ-քիչ թուլցան զարկերը սըրտիս
Ու ես հոգեզմայլ նայեցայ չորս դիս:

ՃԵ.

Ամեն բան նոր էր այնտեղ ինձ համար.
Այդ չըքնաղ, վայրի բընութիւնն ազդու,
Այդ շուրջանակի լեռներն անհամար,
Որոնք թև թևի յենած իրարու
Ըսկըսիլ կ'ուզեն շուրջ-պար *) մը հըսկայ,
Որ համրատատան կ'երթայ ու կուգայ
Մեր նեղ, ցից սարը, որ դաշտին դիմաց,
Բեմ մը կը կարծես կանանչով գորգած.
Դիւցազնի բեմ մը, որու բարձունքէն
Ամեն առաւօտ վարդ արշալոյսին
Բիւրաւոր զըւարթ ձայներ միասին

*) Եայլը:

Բնութեան գեղը կը ճառեն կ'երգեն:
Է՛հ, ես քանի հեղ յոյգերով եռուն
Ներկայ եմ եղեր այդ ներբողներուն:

ԺԶ.

Եւ այդ թարմ, վայրի բընութեան նըման,
Նո՛ր էր ու բուռըն վարած կեանքերնիս.
Անցեալի յուշեր, եկէք օգնութեան,
Երգենք միասին ինչ քաղցր էր սըրտիս:
Երբ արշալոյսը գաղտուկ ժպտալէն՝
Լեռան ու երկնի համբոյրի վայրէն
Քունէն կարմըրած այտերը սիրուն.
Յոյց տար դալկահար, քընատ աստղերուն.
Երբ Արագածի չորս-ճիւղ գազաթին
Թուխ-թուխ ամպերը խորունկ յօրանջով
ձերմակ մահիճնուն ելնէին նազով.
Եւ երբ արթըննար օդը հանդարտին
Թռչուններու սուր առաջին երգէն,
Մենք ալ երգելով կ'ոստնւինք քունէն:

ԺԷ.

Մեր ուրախ տենչոտ բարձրը երգերուն,
Աղբիւրն իր հեզիկ ձայնը կը խառնէր,
Մինչ իր սառնորակ հոսանքը ծիծղուն
Քընի համբոյրը այտէս վար կ'առնէր:
Հեռուն լեռներէն հըտալիտն արձագանգ
ձըշտիւ կը կըրկնէր իւրաքանչիւր վանկ:
Մենք՝ արբած լեռան մաքուր, գաղջ օդէն

Հողի ու ծաղկի գըրգըռիչ հոտէն՝
Շարժելու տենչ մը կ'ըզգայինք յանկարծ.
Դէ, շիտակ այն սեպ, ժայռոտ բլրէն վեր.
Ետենուս հող, քար վար կը գըլտորէր
Խուլ թընդիւնով մը, թափով մը անդարձ:
Բայց մենք շընչարգել կը վագենք անկայ.
Միայն գազաթը դադար առնել կայ:

ԺԸ.

Ապա կ'երթայինք ու ջոկի մէջէն
Շուտ կը թամբէինք մեր նախընտրած ձին.
Եւ դալարագեղ լեռան թեք լանջէն
Ձին ճամբայ կ'ելնէր միշտ հըլու սանձին:
Ա՛խ, երբ նա կատղած, բերնին յորդ փըրփուր,
ձոխ բաշը հովին, աչքերուն մէջ հուր,
Շողի ժայթքելով շեշտ կը սըլանար
Ոտքերն ու կուրծքը գետնին հաւասար,
Կ'արթըննար մէջըս վայրի բընազգներ.
Կ'ուզէի բան մը, որ փըշընք ջարդեմ,
Կ'ուզէի կըռւիմ սուլող հովին գէմ,
Որ ականջիս տակ ծաղըրս կը հանէր...
Այն պահուն ձիէս, չէ, տարբեր չէի,
Ես ալ, իրեն պէս, կը վըրընջէի:

ԺԹ.

Կամ երեկոյեան, երբ թույլ ցուքերով
Արեւը երկրիս հըրաժեշտ կու տար,
Եւ երբ լեռները իրենց ըստերով

Պինդ կը փաթթէին հովիտը դալար.
Երբ հովիւները փըշելով շըւին՝
Դէպի վրանը ետ կը քըշէինք,
Մայող, բառաչող հօտերն ու տաւար,
Մենք՝ թըմրութիւննիս վանելու համար՝
Դէպի վըտակը կ'երթայինք ըշտապ.
Լեռան ցառկըռտող ջուրերը լըստակ
Ա՛լ կը փըրփըրէր մեր զարկերուն տակ.
Մինչ մենք գեռ երկար, թէև ուժաթափ
Իր հոսանքին դէմ կու տայինք պալքար,
Որ կարկաշելով մեր վըրայ կու գար:

Ի.

Վըտակին մօտիկ ժայռ մը ցըցւած,
Որուն դէմ հովը իզուր կ'ըսպառնայ.
Մենք լողալէ վերջ՝ զով ու թարմացած
Հոգ կը ժողովէինք՝ այդ ժայռին վըրայ:
ձիշտ մեր ձախ կողմէն Մասիսն ամեհի
Լեռան մը ուսէն շեշտ մեզ կը նայի.
Աջէն Արագած՝ հակած Արային՝
Ո՛վ գիտէ, թնչեր կը պատմէ հին-հին...
Այրարատ դաշտը կը փըռւի մեր գէմ
Որ պինդ պարուրւած իր սև վերմակով
Կը նընջէ արդէն խորունկ, ապահով.
Ետիս ալ ձորի մութն է ձառագէտ,
Ուր Ազոտ քարէ խանձարուրին մէջ
Կը կըռւի անդուլ, իր կըռիւն անվերջ:

ԻԱ.

Եւ մենք անձնատուր մեզ շըրջապատող
Դարերու վըկայ այդ արձաններուն,
Կը խորհինք անխօս, յուզւած, սրտադող՝
Մութին մէջ գամած աչքերնիս հեռուն:
Հին, յոգնած դարեր, ծեր ուղտերու պէս,
Կու գան ու գանդաղ կ'անցնին առջևէս:
Բայց, տեսար, վէճ մը մեր մէջ կը փըրթի՝
Անմիտ յորդուժ մը տենչայույ սըրտի.
Գալիք օրերու քօղը կը պատուի
Մեր անփորձ մըտքի յանդուգըն ճիգէն.
Ի՛նչ պատկեր, ի՛նչ կեանք կը ժրպտի տակէն...
Եւ ա՛լ՝ վարդերանգ յոյսերու գերի՝
Պինդ պինդ կը հաւատանք, սո՛ւրբ հըպար-
տութիւն,

Թէ պիտի չանցնի մեր կեանքն ապարդիւն:

ԻԲ.

Այս կեանքը սըրտիս նոր էր ճշմարիտ,
Նոր իր լեռնական պարզութեամբը վեհ,
Նոր իր ինքնաբուղի յոյգերովն անմիտ,
Նոր իր գեղովը, որ մարդ կը թովէ:
Նաև ինձ համար նոր էր ծերունին,
Որ անշարժ նըստած կը լիշէր ինքնին
Աշխոյժ տարիքին իր ուժն ու գործեր,
Եւ կռիւները, որ նա վարած էր
Քաջ թըշնամուն դէմ երես առ երես.

«Ձէ, այն ատենը ուրիշ էր աշխարհ»,
 Ու ներքին թախճէն ծերը կը դողար:
 Ե՛հ, հոգուս համար նոր էր վերջապէս
 Այն լեռան վարդը՝ վայրի, բայց չըքնաղ
 Իր աղքատ, պարզուկ ձորձերուն մէջն ալ:

ԻԳ.

Բայց քիչ-քիչ վարժիլ ըսկսանք արդէն
 Վըսեմ բընութեան գոյն ու ձևերուն.
 Կապույտը երկնի, կանաչը դաշտէն,
 Ոսկի դեղինը ամեն իրիկուն
 Եւ արշալույսի երկինքը բոսոր
 Մուլար աչքերնուս ալ չէր անսովոր:
 Դեռ չորս հեղ արեւ գըլխունուս չանցած
 Հոն մեզ անձանթ տեղ չէր մնացած:
 Կաթէ ջըրվէժը պաղ, փրփրադէզ,
 Դաշտակի ծալի գոս ժայռը խոժոռ,
 Հարեան բըլրի գըլուխը խոշոր,
 Նոյն իսկ մամուսպատ քարերը դէզ-դէզ
 Որ մըտերմաբար ինձ կը նայէին,
 Ա՛հ, որքան, որքան, սրբաբն մօտ էին:

ԻԳ.

Հովի վըրանն ալ արդէն օտար չէր,
 Կարծես հին ծանօթ էինք մենք իրար.
 Լեռան աղջիկըն ալ դուրս չէր փախչեր.
 Ու մեր հարցերուն պատասխան կու տար:
 Երբ իր ամըչկոտ ձայնը երերուն

Կու գար կը զարնէր սըրտիս թելերուն՝
 Ես կը գիտէի գորովով անանց
 Իր մութ աչքերուն խաւարն անթափանց.
 Իր խիտ յօնքերուն կամարը կըրկին,
 Որ մացառներ են կարծես ձորափին
 Ու ձորի վըրայ ըստեր կը թափին.
 Եւ գիրգ այտերը, որ կը բըռնկին,
 Եւ վարդ շըրթունքին զոյգ թերթերը թաց,
 Ուր չար համբոյր մը կար միշտ պահւըտած:
 ԻԵ.

Ա՛հ, այն ատենը տասնըութ տարւան
 Բոց մը կը շըրջէր երակներուս մէջ.
 Դեռ ամբողջ կեանքս էր ըսպասում միայն,
 Ու էութիւնս երազանք ու տենչ:
 Եւ երբ պատահէր, որ թըռչնակն անմեղ
 Թափէր սիրազեղ երկնային գեղգեղ,
 Իր ընկերուհուն շուրջը յածելով
 Ոստոստեր, երգեր իր սէրն ու գորով,
 Ես կը ծքիս խորը՝ նախանձէն ուռած՝
 Կ'ըզգայի բուռն ու յուզիչ ըզձեր.
 Հովը ականջիս լոկ սէր կը հըծծէր.
 Եւ ես լալու չափ յուզւած, գըրգըռւած
 Կ'ուզէի սիրւիմ, կ'ուզէի սիրեմ
 Ու, թըռչնակին պէս, ոստոստեմ երգեմ:
 ԻԶ.

Կ'ըզգայի սիրտըս լի էր ու զեղուն՝
 Լի յորդելու չափ իր շըրթունքներէն,

БИБЛИОТЕКА
 ИСТОРИЧЕ-
 СКОГО МУЗЕ-
 Я
 Император
 СССР

Ինչպէս անապակ գինին փրփրփրուն,
Որ դուրս կը թափի իր ներքին եռէն:
Եւ տենդոտ գըլխուս անուրջներին մէջ
Սիրոյ պատկերներ կու գային անվերջ.
Պատկերներ օգէ, պատիր, մանկական,
Բայց անբիծ, անգին ու իգէական:
Այդ անուրջները ինձ կ'օրօրէին,
Երբ բախտըս յանկարծ նետեց ինձ շիտակ
Լեռան աղջկան պարզ վրանին տակ.
Այ, այդ աղջիկը՝ քնքռու լեռնուհին՝
Որ ինչպէս իր այդ լեռներն հարազատ,
Պարզ էր, գեղանի, խրոխտ ու ազատ:
Ի՛նչ.

Եւ կը մընայի ես յաճախ մենակ
Լեռներու գըստեր հըրապոյրին քով.
Լճու կը նըստէի հին վըրանին տակ
Ընթերցանութեան նուրբ պատըրւակով:
Բայց ի՛նչ ընթերցում. ո՞վ է այն տըղան,
Որ լուրջ կ'ըզբաղի, երբ բոց կը տեղան
Զոյգ մը կանացի աչքեր հըմայիչ
Ու հայեացքը վեր կը քաշեն քիչ-քիչ.
«Լիր արքան» ծունկս կը նիւհէր անուշ.
Անտարբեր ձեռքով ես հագիւ երբէք
Սուտ կը շըրջէի թերթերը մէկ-մէկ.
Զէ. կը կարդայի ժողոված խելքս ու ուշ,
Բայց ոչ խեղճ գըրքիս տողերն անկենդան,
Այլ սեւ, կախարդիչ աչքերն աղջկան:

Ի՞նչ.

Եւ նա այդ կ'ըզգար, կը շիկնէր յանկարծ,
Վըրանէն կ'ելնէր, կը դառնար նորէն,
Եւ իմ հալածող հայեացքէս գերած՝
Փըպիտ կը թափէր նուրբ շըրթունքներէն:
Մերթ ալ նըստելով ծերուկ հօրը քով՝
Բանաստեղծական անփոյթ, մեղկ դիրքով
Լեռնային երգ մը կ'ըսկըսէր յուզուած,
Երգն ալ, իրեն պէս, պարզ ու ներշնչած:
Իր անուշ ձայնը մերթ խիստ կ'որոտար,
Ինչ լեռան վայրագ, փոթորկոտ հովեր.
Մերթ կը թըրթըռար հնչուն ու երեր,
Ըսես, գեփուռ ձորէն ձայն կու տար.
Նա մէկ կը ժայթքէր, ջըրվէժ մը կարծես,
Մէկ կը մարէր, վերջալոյսին պէս:

Ի՞նչ.

Մաղձոտ էր երգը. նիւթն ալ էր մաղձոտ.
— Բուռն ջերմ սիրով կը սիրէ Մարօն
Պըրացի լեռան ամենէն սըրտոտ,
Ամենէն սիրուն տըղան մըրայօն.
Բայց այդ սուրբ սէրը պէտք է խոր պահւի.
Երկու ցեղերն են իրար թշնամի...
Մարօն չըգիտէ. դեռ լուսաբացին
Անգըլուի դի մը գետէն հանեցին
Հօտի պահապան գամբըռներն հուժկու:
Վարձկան հովիւր չըճանչցաւ այդ դին,

Բայց հայրը ճանչցաւ՝ ճանչցաւ իր որդին.
Եւ կատղած երգում կերաւ ահարկու,
Թէ պիտի լրւայ բազկովը կըթոտ
Իր հարազատին վատ մահն ու ամօթ:

Լ.

Դեռ իր աչքերը ուժ ունին այնքան,
Որ իր վրէժի նըշանը գտնեն.
Եւ ծեր ձեռքերը պիտի չգողան,
Երբ հրացանի բլթակը քաշեն:
Նա. ժայռի տակէն գընդակը թըռաւ,
Սիրուն կըտրիճը անշունչ վար ընկաւ:
Ներքին լուղումէն ծերուկը գունատ՝
Վըրան կը դառնայ քայլերով հանդարտ:
Սարօն հօրը դէմ կը վազէ արագ՝
Գէշ բընազգով մը սիրտը թունդ ելած
Եւ, արձանի պէս, կանգ կ'առնէ լանկարծ
Դէմքը մահատիպ, աչքերը վայրագ...
Հօրը՝ հեշտանքէն դողացող ձեռքին
Ճանչցած է գանգը պաշտած էակին...—

ԼԱ.

Կ'երգէր աղջիկը գիմացըս նըստած
Գողտրիկ գըլուխը ցընցելով աշխույժ,
Ու ճակատի տակէն գաղտնի մի հայեաց
Դէպ իմ անկիւնըս նետելով ըզգուշ:
Դիւթելու իղձը նա ուր էր ուսեր.
Նա ինչո՞ւ գերել, գըրաւել կ'ուզէր.
Բայց ուրկէ ուսան աստղերը խայտալ,

Մեզ աչքով ընել, պըչըիլ ու խընդալ.
Ուրկէ սովրեցաւ գետակը զըլարթ
Փըրփուրէ քող մը ձըգել իր վրայ,
Նա ինչո՞ւ կ'եռայ, ինչո՞ւ կը գողայ,
Ինչո՞ւ կը քըծնի ափերուն հըպարտ.
Ծիածանն ինչո՞ւ կամար կը կապէ,
Երբ երկինք գոհար ու շող կը թափէ:
ԼԲ.

Քիչ կը խօսէինք՝ մենք՝ աղջիկն ու ես.
Այն ալ շաղփաղփ մը միշտ պարզ, միշտ անմեղ.
Մերթ ցոյց կու տայի նորան գըրքերէս
Քանի մը սիրուն պատկեր գունագեղ:
Եւ քովը նըստած ծունկս իր ծունկին՝
Լի հեշտութեամբ մը անուշ, անմեկին՝
Պատկերին միտքը կը բացատրէի.
Ես այն վայրկեանին բանաստեղծ էի:
Նա շըրթունքէս կախ՝ կ'ունկընդրէր անձայն.
Մերթ ալ երկնային ժըպիտ մը լանկարծ
Կը փայլէր դէմքին, կարծես, իբր վարձ
Իմ ալդ սըրտագին ոգևորութեան.
Եւ այդ ժպիտը ըզգըլխիչ, քընքուշ
Իմ անուրջներուս կու տար նոր-նոր ուժ:
ԼԳ.

Եւ քիչ-քիչ ըզգալ ըսկըսայ շուտով,
Որ իմ գերութեան չըվարժած հոգիս
Արգէն կապած էր ամուր շըղթայով.
Սակայն կապ մը որ թե կու տար կեանքիս:

Նոր բան մը կ'աճէր սըրտիս մէջ արագ՝
Անուշ, անորոշ յուզում մը խառնակ.
Եւ արբեցում մը գոհունակութեան
Ըզգացումներըս գըրկած էր համայն:
Եւ ես վարանած ինձ հարց կու տայի,
Թէ արդեօք այս էր, որ կ'անուանեն սէր,
Որուն խեղճ սիրտըս անժուժ կ'ըսպասէր,
Որով գինովնալ անլազ կ'ըզձայի:
Հարցիս պատասխան միտքըս ինձ չէր տար,
Միայն ալ ուժգին սիրտըս կը թընդար:

ԼԴ.

Եւ օրերն այսպէս կ'անցնէին զրւարթ
Գոհար յոյզերով ու դսկի կեանքով.
Մինչդեռ լեռնային բնութիւնն հրպարտ
Մեզ կը փայփայէր խանդաղատանքով:
Է՛հ, թող չըմոռնամ այն օրերն անդարձ,
Երբ պատանեկան սիրտըս կեանք առած
Բնութեան, սիրոյ ծոցին մէջ անհուն՝
Գալիք կեանքի մը յոյսերով զեղուն՝
Կը թափըռտըկէր լանջիս տակ ուռած.
Երբ գործ տեսներու անյագուրդ ըզձէս
Բիւր նըպատակներ կըստեղծէի ես.
Երբ այս յոյզերուս բովին մէջ գրտուած՝
Սոսկալի անէծք կու տայի իմ գէմ,
Սուրբ իդէալըս թէ երբէք դաւեմ:

ԼԵ.

Է՛հ, այդ օրերը շատ արագ անցան
Ժիր, պատանեկան կեանքիս վըրայէն.
Ինչպէս ամպերու մէջէն ցիրուցան
Գ'անցնի ասուպը դէմքիդ ժըպտալէն:
Միմիայն յուշեր քաղցըր ու քընքուշ
Կըրծքիս խորերը ծածկած եմ ըզգոյշ.
Ճիշտ այսպէս տըղան կը պահէ իր քով
Սիրուհու ընծան անհուն գըզւանքով:
Ո՛ւր է Գեղարդը իր լեռներուն հետ
Եւ ո՛ւր իմ արդի անկիւնս անկենդան.
Բայց միշտ, երբ գըրջէս լանդերը խոյս
Ու խոնջ հայեացքըս՝ կարօտով լաւէտ՝
Արդի հարեան լեռներուն ընկնի,
Ես ձեզ կը խորհիմ, լեռներ հայրենի...

ԼԶ.

Վայրկեանի մը պէս, անցած էր արդէն
Երկու շաբաթւան միջոցը սիրուն.
Եւ վըճուրւեցաւ, որ երկու օրէն
Տանք հըրաժեշտնիս այդ պերճ լեռներուն:
Մեկնելու վըրայ ես չէի խորհեր,
Ուրիշ նոր հարց մը միտքըս կ'օրօրէր,
Աղջկին ալ, ինձ պէս, կը ծըծէր արդեօք
Այս հեշտութիւնը, այս արբունքն անհոգ:
Ժըպտան էր դիւթիչ, բայց միշտ անթափանց.
Աչքերն ալ մութ-մութ, վար քաշող ու խոր

Ինչպէս անյատակ անդունդն ահաւոր,
Ուր միայն խելքըդ կը դառնայ անսանձ:
Եւ այս անորոշ ծրփծրփումս ու յոյս
Ա՛լ կը հըրահըրէր կըրակը հոգուս:

ԼԵ.

Ձէ. չէի կարող հանդուրժել բնաւ,
Որ սէգ լեռնորդին մընար անտարբեր.
Պահանջոտ էի, գուցէ անիրաւ,
Բայց հըսարտ հոգիս մերժում չէր տաներ.
Ի՞նչ. երդում կ'ուտեմ, որ այդ աղջրկան
Քունը խըռովող ես էի միայն.
Բայց այդ հերիք չէր. և պատրաստ էի
Կեանքիս օրերէն փունջ մը փետտէի,
Միայն անպատճառ խըլէի բերնէն,
Թէ իր միամիտ, անբիծ, կոյս սըրտին
Իմ նայւածքներըս յոյզեր կ'ազդէին՝
Յոյզեր անծանօթ՝ որ կեանք կը բերեն,
Թէ երբ ծունկ ծունկի մենակ մընայինք՝
Անճառ հեշտանք մը, դող մը կ'զգար ինք...

ԼԸ.

....Վերջին օրն էր այն, վերջին իրիկուն.
Աղբիւրին վըրայ ժայռի մը յենած՝
Նըստեր էի ես տըրտում ու նըկուն
Մասիսի խօսուն ակնարկին դիմաց:
Մօր գիրկը վազող գունդը ոսկեհեր
Իր մարող լոյսի ցոլքերով երեր

Կը թափէր գոհար, մարգարիտ անգին,
Մասիսի ծերուկ, ալեգարդ գանգին:
Արեւմուտքն ամբողջ արիւն էր կըտրած,
Ուր կը լողային դեղնորակ բոցեր.
Յոգնած արևը դէմքը կը գոցեր.
Ես կը դիտէի մըտացի՛ր, կոտրած
Բնութեան պայծառ երանգներն այն պերճ,
Որ աչքերուս դէմ կը փոխէր անվերջ:

ԼԹ.

Յանկարծ մօտիկէն շըրշիւն մը թեթեւ,
Ձըգիտեմ ինչու կը յուզւի հոգիս.
Աշխուժ շարժումով կը դառնամ ետեւ
Ու հեշտ ժըպիտ մը կը ծըլի դէմքիս:
Ճանչցած էի ես քայլերը կոյսին.
Նա աղբիւր կու գար հին կուժ մը ուսին:
Կ'ըսպասէի ես անձկութեամբ անհուն...
Նա լեցուց կուժը, և ապա խոհուն
Կըռթընցուց զգուշ լեզ կապած քարին,
Ու, այծեամի պէս, ճարպիկ ու արագ
Գէպի այն ժայռը նետեցաւ շիտակ,
Ուր նըստած էի յուզւած ու լըռին:
Եւ հըրապուրիչ, անմեղ նազանքով
Ժըպտեցաւ դէմքիս, նըստեցաւ իմ քով:
Խ.

Կամաց մը վրաս ծըռելով ուսէս՝
Բաց մոռցած գիրքըս ըսկսաւ թերթել,

Լացող ուռենու թարմ ոստերուն պէս՝
Գիրկըս թափւեցաւ վարսերը թել-թել։
Աչքերուս դիմաց կ'եռար կենսաբոյր
Կէս մը ըսքողած կուրծքը ձիւնաթուր։
Մենք կը խօսէինք. բայց ինչ՝ չըզիտեմ.
Է՛հ, ինչ կը խօսին անվերջ, դէմ առ դէմ
Զուգ աղբիւրները անուշ կարկաչով.
Միայն կ'ըզգայի, որ շունչըս նորէն
Ետ կու գար կոյսի հըրավառ այտէն
Ու շրթունքներըս կ'այլեր իր բոցով...
Չըզիտեմ ինչպէս՝ յանկարծ ծըռեցայ
Տենդոտ շրթունքով այտին յարեցայ...

ԽԱ.

Նա ցըցըւեցաւ, և ուրիշ ոչինչ.
Փայլակի մը պէս դէմքին վըրայէն
Սահեր անցեր էր համբուրըս կիզիչ.
Շըլացած էր նա այդ ջերմ հրպուստէն։
Իսկ ես խելայեղ, գինովցած իսպառ,
Բորբոքած ներքին բոցէս անըսպառ,
Ուզեցի կոյսը շրջաթայեմ ամուր
Զուգ բազուկներուս շրջաթայովը կուռ.
Բայց նա դիւրաթեք, ճըկուն, օձի պէս,
Թւերուս մէջէն դուրս սողաց յանկարծ.
Կէս մը բարկացայտ, կէս մը սիրարծարծ
Թախծոտ հայեացք մը սահեցուց դէմքէս՝
Անհետ լինելով ժայռերու ետին.
Ապուշ անձկութեամբ նետւեցայ գետին...

ԽԲ.

....Վըրանի մուտքը կուրծքըս կը ճընշէր,
Եւ հուր կը շընչէր բարձր այտերուս.
Կ'այլէի. տոկալ ալ կարելի չէր.
Յատկեցի մահճէս ու վըրանէն դուրս։
Կը շըրջէի հոն քայլերով մոլոր.
Առջևըս հօտը փըռած էր բոլոր.
Իրարու յենած գըլուխնին սիրուն
Քուն կը քաշէին պառկած կամ կանգուն։
Եւ յանկարծ մէկը խորունկ շունչ կ'առնէր՝
Խուլ հառաչանք մը, որ դուրս կը պոռթկար
Վըշտոտ, ճընշըւած կուրծքէ մը տկար։
Հօտի չորս կողմն ալ հըսկալ գամբըռներ
Միշտ իրենց պարտքին պատրաստ, աչալուրջ՝
Նըստած էին լուռ, միշտ արթուն, միշտ լուրջ։

ԽԳ.

Հեռուն ձայն չըկայ. հանդարտ, անշըշունջ...
Հոն մեղամաղձոտ պայծառ լուսնին տակ
Սէգ Արագածի գազաթներուն շուրջ
Փողփողուն թագ մը կը ցլայ լըստակ։
Իսկ նորա չորս դին սիրակեզ լեռներ՝
Կընոջ կամ մարդու առած խօլ ձևեր,
Հագիւ պահւած կէս ըստերին մէջ՝
Իրարու համբուր կը բաշխեն անվերջ։
Եւ հովտին թանձրը մըթութեան մէջէն
Բիրտ, անըրջային դէմքեր ալլանդակ՝

Միշտ փոփոխւելով հազար ձևի տակ՝
Իրար կը հըրեն, իրար կը քաշեն
Ու նախանձաբեկ ցոյց կուտան իրար
Այն սեղմ գիրկ գըրկի լեռներն անհամար:

ԽԳ.

Կանգ առի պահ մը վըրանի առջին.
Եւ ցընցըւելով լիշեցի յանկարծ
Կոյսի խըռովիչ նայւածքը վերջին,
Որ կարծես ցասկոտ դեռ ինձ էր յառած:
Եւ ըզգացի որ դեռ մանուկ էի.
Մինչ գիտէք ո՞վ էր կոյսին արժանի.
Ո՛չ, ինձ պէս, անգօր, երազուն տըղայ,
Այլ լեռնցի մը, ուրկէ կը գողայ,
Լեռներու երէն, արջը խոր ձորէն,
Որ կէս գիշերին ցըգըլուխ զինւած.
Հովի պէս թեթեւ նըժույգը սանձած՝
Կու գայ՝ սիրուհին կ'առնէ վըրանէն
Ու կըրծքին սեղմած կը տանի հեռուն.
Եւ մարդոց աչքին իր կինն է առտուն:

ԽԵ.

Այդ ըստորնութեան ըզգացումն ահեղ
Ըսկըսաւ սիրտըս որդի պէս կըրծել.
Է՛հ, չընչին մարդու տեղը չէր այնտեղ,
Հոն ո՛ւժ, գործ պէտք էր, և ոչ երազել:
Սակայն մերթ ալ ինձ այնպէս կը թըլէր,
Թէ այդ նայւածքը սերն էր կարեվէր.

Այդպէս կը նալի եղնիկն անկասկած
Որսորդի նետէն վիրաւոր ընկած:
Այդ նայւածքը լուռ, կարծես, կ'աղաչէր,
Որ չըխաղայի իր հետ այդ քընքուշ,
Այլ վըտանգաւոր կատակն անըզուշ.
Եւ արդեօք իրաւ այդ կատակ մը չէր.
Յօղի կատակ մը վարդի վառ կըրծքին,
Որ շուտ կը ցընդի արեւածագին:

ԽԶ.

Այդ հայեացքը, ո՛հ, ինձմէ գուժ կ'ուզէր.
Գըթալ անդորըր իր անհոգ կեանքին
Ու չընեըշընչել ապարդիւն յույզեր,
Որոնք ծաղկէ գուրկ լոկ փուշ կը ծըլին:
Եւ ես խըղճահար այդ հայեացքին դէմ
Կը փըռւիմ գետին՝ հողը կը դիտեմ:
Լալու փափագ մը մէկէն ինձ կու գայ.
Ու սիրտըս կըրծող կըսկիծ մը կ'ըզգայ.
Առատ արցունքը կը յորդէ աչքէս.
Ջըղերս ալ թուլնալ կ'ըսկըսին քիչ-քիչ.
Մեղմիկ, անխռով նիրհ մը ամոքիչ
Կուգայ կը կախի թաց թերթերունքէս.
Եւ խոր կը նընջեմ՝ ցօղով արցունքով
Թըռջած խոտին մէջ՝ ոչխարներուն քով:

ԽԷ.

Անուշ, գեղգեղուն ձայն մը սըրինգի
Խալթեց ականջըս և ես արթընցայ.

Հովը երեսըս շոյեց մեղմակի՝
Ընդոստ շարժումով ելայ նըստեցայ:
Լուսինը արդէն անհետ էր եղեր.
ձերմակ, կապտագոյն նուրբ ժապաւէններ
Ձիգ նեղ շերտերով փռուած էր երկար,
Ուր լոյսի առջի ցոլքը կ'երերար:
Հովիւը ելած՝ սըրինգը բերնին
Սրօտ կը քըշէր հօտը արթընցած,
Որ կը խըլըրտէր ու կամաց կամաց
Սուր մայիւններով կեանք կու տար օգին:
Հեռուն կը լըսէր խուլ ձայն մը կերկեր.
Լոյսը բացւելու արդէն մօտիկ էր:

ԽԸ.

Շուտ ընկերներս ալ ցատկեցին ոտքի.
Ամեն բան կապած արդէն պատրաստ էր.
Արևը չելած մեկնէինք պիտի
Քաղցրաբոյր օդ մը լեռը կը պատէր:
Հապճէպ հըրաժեշտ տըւինք սըրտալուզ
Այդ քաջ լեռնցի հիւրընկալներնու.
Եւ վերջին հեղ մը, երբ ես երերուն
Նայեցայ կոյսի դիւթիչ աչքերուն՝
Մեր հայեացքները իրարու զարկին.
Օհ, ինչ անուշ էր ու ինչպէս յուզիչ
Այդ ջերմ ակնարկը, այդ ժպիտը ջինջ.
Կարծես կը գըզէր, կ'ըսէր ինձ մէկին.
«Մոռցիր անցածը. հաշտըւենք, եղբայր.
Բաժնըւենք սիրով ու լիշենք իրար:»

ԽԹ.

Ու բաժնըւեցանք. նա կանգնած էր լուռ:
Արահետը ձախ ծըռւեցաւ յանկարծ.
Վերջին նայւածքը մը նետեցի տըխուր
Եւ աղջիկն աչքէս կորուսի անդարձ:
Սուր խոշտանգանք մը կ'ըզգայի ներսէս.
Ալ կասկած չըկար սիրած էի ես:
Բայց հազիւ հըպած այդ սուրբ փորձութեան,
Արդ կ'անջատւէի, այն ալ լաւիտեան:
Իսկ այդ անջատման լեղի բաժակէն
Դուք ձեր կեանքին մէջ ըմպած էք երբէք.
Հեռացած էք դուք ծանր՝, սըրտաբեկ
Այն սիրուն, կանանչ, գողտրիկ բըլրակէն,
Ուրկէ մէկը լուռ կը հետևի ձեզ
Եւ երբ ձեր սիրտը կը պայթի կարծես...

Ծ.

Եհ, քանի տարի անցած է հիմայ
Այդ անհոգ կեանքիս երազ օրերէն.
Եւ որքան հեռու կ'ապրեմ ակամայ
Իմ սըրտիս մօտիկ չըքնաղ վայրերէն:
Բայց գիշերները նեղ սենեակիս մէջ՝
Երկար յոգնելիս կամ ձանձրոյթէս վերջ՝
Յաճախ կ'երագեմ Գեղարդի օպան
Կը լիշեմ հատ հատ ամեն չընչին բան.
Ու աչքերուս դէմ կը ծընի պայծառ
Լեռան աղջրկան պատկերն անարատ,

Իմ անբիծ սրբոյիս յոյգերն այն առատ
Եւ վայրի սիրուս բերկրանքը անճառ...
Ե՛հ, քաղցրը վայրեր, վայրկեաններ անգին
Իմ պատանեկան անըրջոտ կեանքին...

1892 թ. փետրւար

1144

h

ԳԻՆԵ Է 10 ԿՈՊ.

2013

14991

